

TÜRKİYE'DE YAŞANAN 1960 VE 1980 ASKERİ DARBELERE KARŞI CUMHURİYET GAZETESİNİN BAKIŞ AÇISI¹

The Perspective Of The Republican Newspaper Against The Military Coups Of 1960 And 1980 In Turkey Summary

Doç. Dr. Fikret YAZICI

Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Talas/KAYSERİ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1821-0973>

Berrak PARILTI

Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Talas/KAYSERİ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9051-7489>

ÖZET

Türkiye'de Cumhuriyet kurulduğundan bu yana neredeyse her 10 yılda bir darbe ya da darbe girişimi yaşanmıştır. Ordu, demokrasi getirmek adına demokrasiyi kesintiye uğratarak siyasette her dönem yer almıştır. Bozulan kamu düzeni, sıkıyönetim ve yasaklarla dizginlenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte demokrasi askıya alınırken dönemin siyasi aktörlerine de yaptırımlar uygulanmıştır. Özellikle 1960 ve 1980 askeri müdahaleleri, demokrasi adına yapılmış ve geniş halk kitleleri tarafından alkışlarla karşılanmıştır. Askere gösterilen büyük destek bir sonraki darbenin de aslında zeminini hazırlamıştır. Toplum askeri darbelerin ağır sonuçlarını zamanla görmüştür. Özgürlüklerin yok edildiği, toplumun sıkıyönetimle yönetileceğini yaşayarak öğrenmiştir. Bu bağlamda toplumun aynası olan medya araçlarının, orduya karşı tutumu araştırmalara konu olmuştur. Toplumun bilgilendirme görevi edinen medya araçlarının, Türkiye'de yaşanan askeri iktidarlara karşı tutumunun net olması beklenmiştir. Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna tanıklık eden ve Cumhuriyet ilkelerini benimseyen Cumhuriyet Gazetesinin, yapılan 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerine yaklaşımını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Demokrasi ve Cumhuriyet taraftarı olan bir gazetenin, demokrasi karşıtı darbelere karşı yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Cumhuriyet Gazetesinin askeri darbelere olan yaklaşımını saptamak ve doğru sonuçlar elde etmek amacıyla darbe haberleri üzerinde içerik çözümlemesi yapılmıştır. Yapılan içerik analizinde Cumhuriyet gazetesinin 1960 ve 1980 darbe dönemleri ayrı ayrı incelenmiştir. Gazetenin 1960 ve 1980 darbesi sonrası 10'ar günlük toplamda 20 günlük baskısı analiz edilmiştir. Gazetenin 20 günlük baskısı içerisinde sadece ana sayfası taranmıştır. Analiz sonucunda 20 gün içerisinde toplamda 122 haber yapıldığı belirlenmiştir. 1960 yılında 64 haber içeriğine yer verirken, 1980 darbesinde 58 haber içeriğine yer verilmiştir. Gazete üzerinde belirlenen tüm değişkenler analiz edildiğinde ise Cumhuriyet gazetesinin içerikleriyle orduya destek sağladığı açık bir şekilde belirlenmiştir. Özellikle 1960 darbesine haberleri ve söylemleri ile büyük önem verdiği görülmüştür. 1980 darbesi sonrası ise içeriklerinin ve söylemlerinin daha nesnel ve sade olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980, Asker, Cumhuriyet Gazetesi.

ABSTRACT

Since the founding of the Republic in Turkey, there has been a coup or attempted coup almost every 10 years. The army has always been involved in politics, disrupting democracy to bring democracy. Deteriorating public order was attempted to be contained through martial law and bans. In this process, democracy was suspended, but sanctions were also imposed on the political actors of the time. Above all, the military interventions of 1960 and 1980 were carried out in the name of democracy and were applauded by the broad masses of the people. The huge support of the military actually prepared the ground for the next coup. Over time, society has seen the severe consequences of military coups. It was learnt from experience that freedoms are destroyed and society is ruled by strict management. In this context, the attitude of media tools, which are the mirror of society, towards the army was studied. It was expected that the attitude of media tools, which have

¹ Bu makale Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi Gazetecilik Anabilim Dalında Doç. Dr. Fikret Yazıcı danışmanlığında yürütülen "1960 ve 1980 Darbelerine Yönelik Cumhuriyet Gazetesi Üzerinden Karşılaştırmalı Bir İçerik Analizi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

the task of informing society, would be clear towards the military forces in Turkey. This study was made to determine the attitude of Cumhuriyet newspaper, which witnessed the establishment of the Republic of Turkey and adopted the principles of the Republic, towards the military coups of 27 May 1960 and 12 September 1980. The approach of a pro-democracy and republican newspaper against anti-democratic coups was attempted to be determined.

In the study, the content of the coup news was analysed to determine the Cumhuriyet newspaper's approach to military coups and to obtain correct results. In the content analysis, the 1960 and 1980 coup periods of Cumhuriyet newspaper were studied separately. After the 1960 and 1980 coups, a total of 20 daily editions of 10 days each were analysed. Within the 20-day edition of the newspaper, only the homepage was scanned. As a result of the analysis, it was found that a total of 122 news items were published in 20 days. While 64 news items were included in 1960, 58 news items were published in the 1980 coup. When analysing all the variables identified in the newspaper, it was clearly found that Cumhuriyet newspaper supported the army with its contents. It was found that it attached great importance to the 1960 coup with its news and discourses. After the 1980 coup, it was found that the contents and discourses were more objective and clear.

Keywords: coup, 27 May 1960, 12 September 1980, soldier, Cumhuriyet Newspaper.

1. GİRİŞ

Demokrasinin en büyük savunucularından biriside medya araçlarıdır. Medya, toplumu bilgilendirirken demokrasinin gelişmesini ve işlemlerine katkı sağlar. Demokratik toplumlarda yer alan medya özgürlüğü ile halk siyasette aktif yer almaktadır. Doğru bilgi akışı sağlandığında toplumun demokratikleşmesi hız kazanır. Yasama, yargı ve yürütmeden sonra dördüncü kuvvet olarak görülen medya araçlarının güvenilirliği doğrudan demokrasinin sağlanmasında temel prensiptir. Bu anlamda medya araçlarının doğru ve tarafsız yayın yapması önem arz etmektedir. Toplumsal gelişim açısından medyanın her koşulda ve dönemde tarafsız olması gerekir. Özellikle demokrasinin yok sayıldığı darbe dönemlerinde medya araçlarına düşen görev demokrasinin korunmasıdır. Türkiye’de 1950 yılından sonra hız kazanan çok partili hayata geçiş süreci sonrası darbeler Türk siyasi hayatının bir parçası olmuştur. 1950 yılında Demokrat Parti’nin (DP) iktidara gelmesi ile 27 yıllık demokrasi hasreti son bulmuştur. Demokratikleşmenin tam olarak gerçekleştiği bu döneme ise 1960 darbesi damgasını vurmuştur. 27 Mayıs 1960 günü ordunun yönetime el koyması henüz çiçeği burnunda olan demokrasiyi askıya almıştır.

Cumhuriyet kurulduğundan bu yana ilk defa yapılan 1960 askeri darbe sonrası yaşananlar gelecek diğer darbelerinde aslında habercisi olmuştur. 1960 yılında yapılan darbe sonrası ordu siyasetteki yerini alarak dönem dönem iktidarlara müdahalelerde bulunmuştur. 1960 darbesinin ardında ordu birçok defa darbe girişimine kalkışmıştır. Ayrıca birkaç defada yönetime karşı muhtıralar yayınlamıştır. Son olarak 12 Eylül 1980’de yapılan askeri darbeye ordunun iktidarlardan elini hiç çekmediğinin en net örneği olmuştur.

Ordu, demokrasiyi yeniden sağlamak adına demokratik olmayan yollarla ülke yönetimine el koymuştur. Ülkede yaşanan bu kaos savaşları toplumu da olumsuz yönde etkilemiştir. Sürekli değişen asker – sivil çatışması demokrasinin işleyişini zorlaştırmıştır. Siyasi çalkantılı bir Türkiye tarihinde demokrasinin savunucusu olan medyanın, darbelere olan yaklaşımı akademik çalışmalara konu olmuştur. Toplumu her anlamda etkileyen, demokrasiyi kesintiye uğratan darbeler sonucunda medyanın, orduya olan yaklaşımının nesnel olması beklenir. Bu çalışmanın temelinde yatan soruda; ‘Medyanın orduya karşı nasıl bir söylem geliştirdiği?’ Bu çalışmada ordu tarafından iktidarlara yönelik gerçekleştirilen 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbesi sonrası Cumhuriyet Gazetesi üzerinde inceleme yapılmıştır. Gazetenin her iki darbe sonrası 10’ar günlük baskısı incelenmiştir. Gazete üzerinde darbe ve orduya yönelik yapılan haber içerik analizi yöntemi kullanılarak incelemesi gerçekleştirilmiştir. Gazetenin ana sayfası esas alınarak haberin işleniş şekli, içeriği, sayfa tasarımı, kullanılan fotoğraf sıklığı gibi değişkenleri incelenmiştir. 1960 ve 1980 darbe haberleri değişkenler bakımından karşılaştırılmıştır.

2. DARBE KAVRAMI

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğünde darbe kavramı, “Ülkede bir grup tarafından örgütlü bir biçimde silah zoruyla baskı kurularak veya seçim dışındaki demokratik usulleri kötüye kullanarak mevcut hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” olarak açıklanmıştır (TDK, 2019). Darbe kelimesi Arapçadan dilimize girmiştir. Temel anlamında vuruş veya çarpış anlamına gelmektedir. Tüm dünya tarihine baktığımızda iktidar savaşlarının altında darbe sözcüğü yatmaktadır. İktidar veya gücün elinde olmasını isteyen topluluklar diğer topluluğa baş kaldırmıştır. Darbe sözcüğü bizim dilimizde Cumhuriyetten sonra girmiş olarak gözükse de tarihte savaşların asıl amacı darbe yapmak olmuştur.

Darbe kavramı, Türkiye tarihinde ordunun bizzat gerçekleştirdiği müdahaleler sonucunda karşımıza çıkmıştır. Türkiye’de bugüne kadar ordu iki defa iktidara müdahale ederek yönetime el koymuştur. 27

Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980’de asker var olan iktidarı koltuğundan indirerek yönetime el koymuştur. Asker ayrıca; 1971, 1997 ve 2007’de yönetimde olan hükümetlere uyarılarda bulunarak muhtıra yayınlamıştır.

3. 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin yeniden kalkınması ve refaha ulaşması amacıyla birçok alanda inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Sosyal, kültürel, siyasal, ekonomi ve özellikle yönetim şeklinde değişiklikler yaşanmıştır. Yönetim şekli olarak demokrasinin temeli olan Cumhuriyet rejimi seçilmiştir. Cumhuriyet, dilimize Arapçadan geçen halk yani ‘Cumhur’ sözcüğünden geçmiştir. Cumhuriyet, Türk Dil Kurumunun açıklamasına göre, “Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler içinde seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimidir” (TDK, 2019). Halkın iradesi ön planda tutulduğu bir yönetim şekli seçilmiştir.

Tam demokratikleşme Cumhuriyet kurulduktan 27 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Çok partili hayata geçiş denemeleri 14 Mayıs 1950 yılında sonuç vererek, 1950 genel seçimlerinde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Türkiye tarihinde ilk defa farklı bir parti ülke yönetimine gelmiştir. Demokrat Parti %52,7’lik oy oranıyla Cumhuriyet Halk Partisi’ni (CHP) geride bırakarak, toplumda demokrasi anlayışının yerleşmesini sağlamıştır. Demokrat Partinin iktidarı gelmesi toplumda ‘Beyaz İhtilal’ olarak nitelendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk defa demokrasi kazanarak halkın seçtiği iktidar yönetime geçmiştir. Siyasi hayatta kazanılan bu büyük başarı Türkiye’yi başka bir sürece taşımıştır. Yeni hükümette Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Meclis Başkanlığına ise Refik Koraltan seçilmiştir. Yeni kurulan hükümet birinci dönemini oldukça başarılı geçirmiştir. Ülkede kalkınma artmış, tarımda verim çoğalmıştır. Demokrat Partisi, devlete ait kullanılmayan arazileri köylülere tahsis ederek ekilmesini sağlamıştır. Şeker, demir, çimento gibi sanayi kolları geliştirilmiştir. Öte yandan seçimleri kaybeden Cumhuriyet Halk Partisi, yeni hükümete karşı sert bir söylem gerçekleştirmiştir. Demokrat Partililerinde CHP’lilere karşı aynı sertlikle cevap vermesi demokrasiye gölge düşürmüştür. Tüm bu çekişmeler içerisinde 1954 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde Demokrat Parti yeniden seçilmiştir. Demokrat Parti, CHP’ye büyük fark atarak 503 milletvekili çıkararak seçimde büyük zafer elde etmiştir. CHP ise sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir.

1954 seçimlerini büyük zaferle kapatan DP için rüzgar tersine esmeye başlamıştır. Ekonomik sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Tarımda elde edilen başarı gerilemeye başlamıştır. İhracat oranları düşmüştür. Demokrat Parti, ilk bunalımını ekonomide yaşamış halk geçim sıkıntısına düşmüştür. Ekonomide yaşanan bu sıkıntılarının yanında Selanik’te Mustafa Kemal’in doğduğu evin bombalandığı haberi üzerine Türkiye’de yaşanan 6-7 Eylül olayları DP hükümetini olumsuz etkilemiştir. 6-7 Eylül’de Ankara, İstanbul ve İzmir’de halk sokağa dökülerek yürüyüşler düzenlemiştir. Olaylar sırasında azınlıklara karşı çeşitli saldırılar düzenlenerek kiliselere, dükkanlarına zarar verilmiştir. 6-7 Eylül olayları sonucunda DP hükümetine karşı eleştiriler artmıştır.

1957 seçimlerinde Demokrat Parti bir önceki seçimlere göre güven kaybetmiştir. Demokrat Parti seçim sonucunda sadece 424 milletvekili çıkarmıştır. Oyları yeniden yükselen CHP, 178 milletvekili çıkararak yeniden güven kazanmaya başlamıştır. Hükümetin ve ekonominin kötü gidişatı ise kulislerde kıpırdanmalara neden olmuştur. Özellikle ordu içerisinde yaşanan hareketlik hükümeti rahatsız etmiştir. Orduda 15 general ve 150 albayın görev yerleri değiştirilmiştir. Ankara’da hükümete karşı ‘555-K’ parolalı düzenlenen yürüyüşte hükümete olan tepkiler iyiden iyiye gün yüzüne çıkar. Yürüyüşün olduğu gün tesadüf olarak Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes’in yolunun oradan geçmesi olayları daha da büyütülmüştür. Kalabalığın ortasında kalan Bayar ve Menderes gençlere tepki göstermiştir. Menderes arabasından inmiş kalabalığın arasına dalmıştır. Gençlere “Ne istiyorsunuz?” diye sormuştur. Gençlerden biri “Hürriyet istiyoruz” diye bağırır. Menderes bu sözle hayli öfkelenmiş, “Hürriyet olmasa bir Başkana bunları söyleyebilir misiniz?” diye bağırarak karşılık vermiştir” (Birand, 1999: 155). Bu çıkış üzerine üstüne gelen gençler, Menderes’i biraz hırpalamıştır. Menderes’in alandan çıkarılması sonucunda olaylar sakinleştirilmiştir.

Ülkede yeniden ortaya çıkan kaos ortamı ve ekonomide yaşanan bunalımlar toplumu ayaklandırmıştır. Özellikle üniversite gençliği DP hükümetine karşı her gün yeni bir yürüyüş, miting düzenler hale gelmiştir. 28 – 29 Nisan öğrenci olayların acı bilançosu toplumda kötü gidişatın habercisi olmuştur. 28 -29 Nisan İstanbul Üniversitesinde 200’e yakın öğrenci hükümete karşı bir yürüyüş düzenlemiştir. Yürüyüş sırasında hükümet aleyhine ‘Kahrolsun Diktatörler!’ sloganlarının atılması polis ile öğrencileri karşı karşıya

getirmiştir. Çıkaran olaylar sonucunda polisin açtığı ateşle birçok öğrenci yaralanmış iki öğrenci ise hayatını kaybetmiştir. İstanbul'da yaşanan gerginlikler Ankara Üniversitesine sıçrayarak yeni olayların çıkmasına neden olmuştur. Ankara ve İstanbul'da iki gün süren olaylar sonucunda Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiş, İstanbul Üniversitesi kısa süreyle kapatılmıştır. Bu olaylardan sonra hükümet ile üniversiteler arasındaki bağlar kopma noktasına gelmiştir. Üniversitelerde de ordu sesleri yükselmeye başlamıştır. 28 – 29 Nisan öğrenci olayları sonrası Başbakan Adnan Menderes, radyolardan şu konuşmayı yapmıştır (Öztuna ve Gökdemir, 1987: 86);

“Aziz ve Muhterem Vatandaşlarım,

Son iki gün içindeki hadiselerin ayrı bir ehemmiyet arz ettiği ve türlü yalan ve şayiaların hususi maksatla ortaya çıkarıldığı sıralarda sizleri tenvir etmek vazifesini kendim bizzat yerine getirmek için huzurunuzda bulunuyorum.

Hemen arz edeyim ki, sizlerden bazı ricalarımda olacaktır. Bu gibi zamanlarda memlekette karışıklık çıkarmak isteyenler ve bugünkü hadiseleri teşebbüs etmiş bulunanlar bir taraftan da memleketin düşmanları ile adeta el ele vererek, ortalığı her an, her saat başında bir takım yalan ve maksatlarına göre uydurulmuş haberler yaymak sureti ile gayelerine erişmek isterler. Bu gibi haberlere inanmak katiiyen caiz değildir. Bu gibi haber ve havadis verenler şayet tanımadıklarınız yahut iyi niyetleri hakkında kanaat sahibi olmadığınız kimseler memlekette karga şıklık çıkarmak maksadıyla yayılan bu gibi haberlerde, mecrasını takip edip merkezlerine kadar gidebilmek için hükümet makamlarına ve vazifelilere derhal malumat vermek suretiyle yardım etmenizi rica ederim.

Yalan haberleri ve heyecan yaratmak için uydurulan hesaplı ve tertipli şayiaları ve dedikoduları kökünden kurutmak üzere alınacak tedbirler yanında hükümet tebliğler veya beyanlar yayınlamak suretiyle vaziyetten vatandaşlarımızı sık sık haberdar edecektir. Nitekim ilk tebliğ bugün dahiliye vekaleti tarafından neşredilmektedir.

Aziz vatandaşlarım ikinci istirhamuma gelince, tertip çivi ve bozguncular tarafından şurada burada yerleşecek olan tertipli hareketlere karşı metanet ve itidalinizi muhafaza ederek bu gibi bedhahların ücretlerinde ve cezalarında yalnız bırakmanız ve hatta icap ederse zabıta kuvvetlerinin vazifelerini ifa hususunda kendilerinden hiçbir yardım esirgememenizdir.

Aziz ve muhterem vatandaşlarım derhal ifade edeyim ki İstanbul'da ve Ankara'da çıkarılmak istenen hadiseler memleketin huzuruna asayişini ve selametine karşı girilmiş ve rahim suikastlardır. Bunların tertipçileri olduğu gibi işi iyice bilmeden ve anlamadan kendilerini tertipçilerin aleti halini sokmuş bulunanlarda vardır. Genç mekteplilerimiz üzerinde bir zamandan beri teşkilatlı ve hesaplı surette yapılmakta olan tahrikleri artık meşhur neticelerini göstermektedir. Bu manzara ve hadiseler memleketin bir takım genç ve masum evladının tahrikçi ve tertipçilerin nasıl aleti haline getirildiği hakkında açık bir fikir vermeye kâfidir sanırım fakat bu tahrikçi ve tertipçilerle bunların aleti haline getirilmiş olanların teşkil ettiği iki ayrı zümreden başka bir de üçüncü zümre daha vardır ki bunu da kaybetmeden geçemeyeceğim. Bu üç zümre yine bir zamandan beri daima tahrik ve kışkırtıcı politikasına maruz bırakılmış olan bir takım mutaassıp partilerdir. Bunların aynı vatanın evladı olan kardeşlerini bir düşman gibi görmek gafletini düşürdüklerini içlerinde tutuşturulan kin ve husumet ateşiyle gözlerini bir gaflet ve ihtiras perdesinin çekilmiş olduğunu bu suretle de ve suni telkinlerle harekete getirilmiş bir heyecanım baskısı altında idraklerinin işlemez hale geldiğini görmekteyiz. Bunlar aynı Vatan'daki kardeşlerini düşman telakki eden bedbahtlardır. Bunların hepsi yani tertipçilerde ve tertibe ilk elden alet ve vasıta haline getirenler de gözü dönmüş parti mutaassıpları huzur ve nizam isteyen milyonlar ve milyonların arasında ancak birer zerreden ibaret kalır. Fakat dikkat edelim ki bunlar mühim noktalarda topları vermek ve suni topluluklar vücuda getirmek suretiyle teşkilatlı hareket etmek yolundan bir şeyler elde etmenin imkânına inanmış veya inandırılmış olan bedbahtlardır.

Muhterem ve Aziz vatandaşlarım,

Bunlar nizam ve devlete karşı gelmenin ne demek olduğunu anlamakta gecikmeyeceklerdir. Bunlar zavallı başlarını nizamın sarsılmaz kayalarına vurarak kendilerine gelecekler ve korkarım ki o zaman bu bedbahtlar biraz geç kalmış olacaklardır.

Memleketin asayiş ve selameti ile ve vatandaşlarımızın huzur ve empati ile oynanamaz. Bu huzur ve emniyetin bozulmasına çalışan sükûn ve asayişin hafızasını hükümetimizin son derece azimli ve kararlıdır.

Sevgili vatandaşlarım,

Hükümetin tebliğ ve beyanlarından ayrı, icat ettikçe sizlere bizzat hitap etmek için yine huzurunuzda olacağım.”

Başbakan Menderes, bu konuşmayla toplumu sakinleştirmeye çalışsa da toplumda süren darbe sesleri devam etmiştir. 21 Mayıs 1960 günü Harp Okulunun düzenlediği yürüyüş ‘darbe hazırlığı’ olarak nitelendirilmiştir. Toplumda artan darbe seslerinin aksine Başbakan Menderes, bu olayları ciddiye almamıştır. Yapılan tüm yarılara rağmen Menderes, “Müsterih olunuz efendim, ordudan herhangi bir hareket gelmez ve gelmeyecektir. Kendileri ile konuştum. Mesele bir polisin, bir subayın yakasına sarılmasından ileri gelen bir tepkidir. Durmadan ihtilâl olacakmış diyorlar. Kim yapacakmış? Halk mı? Hayır, halk DP iktidarına karşı ihtilâl yapmaz. Asker mi? O da hayır. Asker siyasete karışmaz. Orduya karşı tam emniyeteyiz. Ordu bizimle beraberdir” demiştir” (Kaya, 2009: 32).

Başbakan Menderes’in inancının aksine orduda darbe hazırlıkları devam etmiştir. Darbeden kısa süre önce gelen fısıltılar sonucunda dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel zorunlu izne çıkartılarak Ankara’dan uzaklaştırılmıştır. Cemal Gürsel, izne ayrılırken darbe hazırlığında olan arkadaşlarının endişeye kapılmaması için uyarı mektubu bırakmıştır. Cemal Gürsel (Öztuna ve Gökdemir, 1987: 107-108);

“Aziz vekilim;

Dün geceki konuşmalarımızdan cesaret ve ilham alarak zât-ı âlilerine, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lâzım gelen tedbir ve kararlar hakkında düşüncelerimizi arz etmeyi millî ve vatanî bir vazife bildim.

Sayın Başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum; bunlarda, benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zeminin henüz mevcut olmadığı aşikâr olarak belli ise de gene de görüşlerimin sizlere iblâğının zaruretine inanıyorum.

Muhterem Vekilim; şu hakikati kabul etmek lâzımdır ki, Kayseri hâdiseleriyle başlayıp son karar ve feci olaylara kadar devam eden vakalar vatandaş ruhunda derin tesirler ve Hükûmete karşı telâfisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Hele Ordunun talebelere karşı akılsızca kullanılması, işin vahametini arttırmış, Ordu mensuplarında da huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş, korkulan şey olmuş, Ordu politikaya karıştırılmıştır.

Sayın Vekilim;

Bu ahvâl küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçiştirilecek şeylerden değildir. Memleket, Hükûmet ve Partinin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükûnetli fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lâzımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

1- Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında memlekete umumi bir kanaat vardır.

2- Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3- İstanbul, Ankara valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4- Ankara Örfî İdare Kumandanı değiştirilmelidir.

5- Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden Kanun kaldırılmalıdır.

6- Mevkuf gazeteci bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

7- Son hadiseden tevkif edilen talebeler tedricen serbest bırakılmalıdır. İlim müesseseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.

8- Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

9- Vatandaş, hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

10- Ordunun meseleleri süratle hal edilmelidir.

11- Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

12- Suiistimaller oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur ve milletin, Hükûmete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lâzımdır.

13- Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükümet büyükleri ile memleket gezilerinde sayısı büyük vatandaş toplulukları ile karşılamlar yapmak usulü kaldırılmalıdır.

Çok Muhterem Vekilim;

Bu yazdıklarım asla bir parti ve politika mülâhaza ve tesiriyle değildir.

Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasının zarurî kıldığına inandığım için arz ediyorum. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır, fakat bu da asla kâfi değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır.

Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yolda olmadığımızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı, idarecilerin hatası yüzünden kıtalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleri ile beraber coplara ve kurşunlarla tedip etmesi feci bir şeydir. O hengamede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük hata olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemâlinden memnun olmamız lâzım gelmez mi? İstikbâli hissiz, duygusuz müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyoruz.

Sayın Vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat memleket için, millet için, Hükümet ve hatta partilerin selâmeti için dikkate alınması lâzımdır ve hatta çok lâzımdır.

Saygılarımla.”

Gürsel,

1. Kara Kuvvetleri Kumandanlığından izinli olarak ayrılıyorum. Bütün silâh arkadaşlarıma arz-ı veda ederim.

2. Sizlere son sözlerim şunlar olacaktır.

Her şeye rağmen Ordunun ve taşıdığınız üniformanın şerefini daima yüksek tutunuz. Şu sırada memlekette esen hırslı politika havasının zararlı tesirlerinden kendinizi korumasını biliniz. Ne pahasına olursa olsun politikadan katiyen uzak kalınız. Bu; sizlerin şerefi, ordunun kudreti ve memleketin kaderi için hayati ehemmiyeti haizdir.

Bütün gayretinizi, memleket müdafaası için lâzım olan kudretinizi arttırmaya ve onu en yüksek dereceye çıkarmaya hasrediniz. Sizlere inaniyor ve son erden en büyük kumandana kadar cümlelerinizi derin saygı ve sevgi ile selamlıyorum.

3. Bu yazının en küçük birliklere kadar ulaştırılmasını rica ederim.

3 Mayıs 1960

Kara Kuvvetleri Kumandanı

Orgeneral Cemal Gürsel

Gürsel'in zorunlu izne ayrılması sonucunda darbeci askerler telaşlanarak kendilerine yeni bir lider arayışına girmiştir. O dönem Ankara'da Kara Kuvvetleri Lojistik başkanı olarak görev yapan Korgeneral Cemal Madanoğlu'na darbe liderliği teklif edilmiştir. Madanoğlu, çekimser olarak darbe liderliğini kabul etmiştir.

Ordu darbe için son hazırlıklarını yaparken 14 Mayıs günü ordu içerisinde bir astsubay, Cumhurbaşkanı Gürsel'e mektup göndererek darbeyi bildirmiştir. Tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır ve 27 Mayıs sabahı tank sesleri duyulmuş, radyoda asker anonsu yankılanmıştır. 27 Mayıs sabah saat 04.30 sularında Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. Tüm Türkiye radyolarında şu bildiri okunmuştur (Aydın ve Taşkın, 2014: 61);

“Dikkat... Dikkat...”

Muhterem Vatandaşlar Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Türk Silahlı Kuvvetlerinin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Büyük Türk Milleti,

Silahlı kuvvetlerimiz bütün yurttta 27 Mayıs saat üçten itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır. Bütün vatandaşların ve emniyet kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerle yakın iş birliği ile bu harekât hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır. İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar silahlı kuvvetler mensupları hariç sokağa çıkma yasağı konmuştur. Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin teessüs etmesine yardımcı olmasını rica ederiz. Büyük Türk Milleti TSK, bütün vatandaşları radyolarının başına davet eder.

Sevgili vatandaşlar: Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla TSK memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta silahlı kuvvetlerimiz partileri içine düştikleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimleri yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir. İdaremi hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.

Bütün vatandaşların partilerin üstünde aynı milletin aynı soydan gelmiş evlat anlayışıyla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin TSK'ya sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası ve İnsan Hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız.

Düşüncemiz Yurtta Sulh Cihanda Sulh' tur."

Kendilerine Milli Birlik Komitesi adını veren topluluk, ülke yönetimini tümüyle ele geçirmiştir. Milli Birlik Komitesi toplamda 38 üyeden oluşturulmuştur. Komitenin Başkanlığını ise Orgeneral Cemal Gürsel yapmıştır. Darbenin başarıyla gerçekleşmesinin ardından Demokrat Partililerden ilk yakalanan TBMM Başkanı Refik Koraltan olmuştur. Çankaya Köşkünde bulunan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, askerın yakalamaya geldiği sırada intihar etmek istemiştir. İntihar girişimi başarısız olan Bayar, yakalanarak Harp Okuluna götürülmüştür. Darbe sırasında Kütahya'ya giden Başbakan Menderes, yolda yakalanarak tutuklanmıştır. Tüm DP hükümeti yakalanması sonucunda sokağa çıkma yasağı kaldırılmıştır. Orduyu büyük sevinçle karşılayan halk, sokaklara dökülerek askerleri omuzlarında taşımıştır. 27 Mayıs darbesinde bizzat görev alan Kamil Karavelioğlu, 27 Mayıs anılarını anlattığı kitabında o günü şöyle ifade etmiştir. Karavelioğlu, "Halkın sokağa çıkması bir başka gösteriye sebep oldu; O gün Harbiye'ye gelmek için resmi elbiseleri için sokağa çıkan ordu mensupları birçok yerde halkın sade coşkusu ile karşılanmadı, omuzlarda taşındı. Halk adeta ihtilale susamışlığının emarelerini gösteriyordu" (Karavelioğlu, 2007: 31).

Darbenin üzerinden çok geçmeden harekete geçen Milli Birlik Komitesi, yakalanan tüm partilileri Marmara'da yer alan Yassıada'ya görmüştür. Burada Yüksek Adalet Divanı kurularak DP'li vekillerin yargılanmasına karar verilmiştir. 1924 Anayasasında yer alan 'Yüce Divan' sıfatıyla oluşturulan divan bir başkan, 8 asli ve 6 yedek üyeden oluşturulmuştur. Yüksek Adalet Divanın başkanlık görevi ise Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanı Salim Başol'a verilmiştir.

Hazırlıkları 5 ay süren Yassıada Davaları, 14 Ekim 1960 günü başlamıştır. Yassıada Davalarında toplamda Demokrat Partililer dahil 592 sanık yargılanmıştır. 592 sanık davalar sürecinde toplam 19 davadan yargılanmıştır. Yassıada Davalarında en uzun süren dava, Anayasa İhlali davası olmuştur. Anayasaya aykırı davrandığı gerekçesiyle 397 milletvekili yargılanmıştır. Yaklaşık bir yıl süren davalar sonucunda 15 Eylül 1961'de Yüksek Adalet Divanı 592 sanık hakkında kararını açıklamıştır. 15 sanık idam cezasına çarptırılmış, 31 sanığa müebbet hapis cezası verilmiştir. 123 sanık beraat ederken kalan 418 sanığa kısa süreli hapis cezası verilmiştir. İdam cezasına çarptırılan 15 sanık şöyle; Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Emin Kalafat, Bahadır Dülger, Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu, Agah

Erozan, Refik Koraltan, Nusret Kirişçiöğlü, Baha Akşit, Ahmet Hamdi Sancar, İbrahim Kirazoğlü, Osman Kavraköğlü, Rüştü Erdelhun ve Zeki Erataman.

Yüksek Adalet Divanından çıkan 15 idam cezası toplumda şok etkisi yaratmıştır. Darbeye alkış tutan tüm kesimlerde yaşanan şok ve korku olumlu havayı olumsuzla çevirmiştir. Yüksek Adalet Divanı, aldığı kararları Milli Birlik Komitesinin onayına sunmuştur. Komite, idam kararlarını onaylarsa infazların derhal gerçekleştirilmesi karar alınmıştır. Milli Birlik Komitesi yaptığı toplantı sonucunda 13 kişiden 'Evet' oyu çıkarken sadece 9 kişiden 'Hayır' oyu çıkmıştır. Fakat toplumda yaşanacak infalden korkulduğundan sadece 4 kişinin idam edilmesinin yeterli olacağı düşünülmüştür. Bu karar sonucunda Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın infaz kararları kesinleşmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar, o dönem 65 yaş üstü olduğundan idam kararı yasa gereği uygulanmamıştır. Bayar, diğer 31 sanık gibi müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. 3 kişinin onaylanan idam kararları ertesi gün Resmi gazetede yayınlanmıştır. Resmi gazetede yayınlanmasının ardından 15 Eylül'ü 16 Eylül gününe bağlayan gecede sabaha karşı Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan ölüm cezası uygulanmıştır. Menderes ise öncesinde kalkıştığı intihar nedeniyle o gün infaz edilmemiştir. Sağlık durumunun düzelmesinin hemen ardından 17 Eylül günü Menderes, İmralı'da öğleden sonra acele bir şekilde infaz edilmiştir. Menderes'in son sözleri ise; *"Hiç küskün değilim, hiçbir dargınlık duymuyorum."*

Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın ailelerine bıraktığı veda mektupları;

Adnan Menderes, *"Hayata veda etmek üzere olduğum şu anda, devletim ve milletime ebedi saadetler dilerim. Bu arada karımı ve çocuklarımı şefkatle anyorum"* (Örtülü, 1977: 172).

Fatin Rüştü Zorlu, *"Sevgili anneciğim, Emelciğim, Sevinçciğim ve Ağabeyciğim Cenab-ı Hakkın huzuruna çıkıyorum. Sakinim huzur içindeyim. Benim için üzülmeysin. Sizlerin sakın ve huzur içinde yaşaması beni daima müsterih edecektir. Bir ve beraber olun. Allah'ın takdiratı böyleymiş. Hizmet ettim ve şerefimi daima muhafaza ettim. Anne siz sevdiğilerimi muhafaza edin ve Allah'ın inayetiyle onların huzurunu temin edin. Hepinizi Allah'a emanet eder, tekrar üzülmemenizi ve hayatta berdevan olarak beni huzur içinde bırakmanızı rica ederim. Allah memleketi korusun."*

Hasan Polatkan, *"Karıma ve çocuklarıma söylensin suçsuzum. Allah'a ve vicdanıma güveniyorum. Bu sözler anneme ve kardeşlerime de söylensin"* (Apuhan, 2007: 224).

Milli Birlik Komitesi kararları sonucunda 3 kişi İmralı'da infaz edilerek oraya gömülmüştür. Demokrasi getirmek adına çıkılan bu yolda 1 başbakan ve 2 siyaset adamı idam edilerek Türk siyasetinin yüz karası olarak tarihe geçmiştir.

4. 12 EYLÜL 1980 ASKERİ DARBESİ

1960 yılında yapılan ilk askeri darbenin sonuçları toplumu derinden etkilemiştir. Toplum, darbenin acı sonuçlarını zamanla anlamıştır. Demokrasinin ayaklar altına alındığını, temelde amacın demokrasi getirmek değil de iktidar savaşı olduğunu zamanla anlamıştır. 1960 askeri darbesinin infazlarından sonra askerin kışlasına çekilmesi istenirken, asker tam tersi kışlalara çekilmeyerek kendi hükümetini kurmuştur. Milli Birlik Komitesi tarafından hemen bir Kurucu Meclis oluşturularak yeni anayasa çalışmalarına başlanılmıştır. Kurucu meclisin hazırladığı yeni anayasa taslağı halk oylamasına sunulmuştur. 1961'de halk oylamasına sunulan yeni anayasa %61,5 evet oyu alarak onaylanmıştır. Ayrıca tarihte ilk defa halk oylamasına sunulan 1961 Anayasası bu özelliğiyle tarihe geçmiştir.

4. Cumhurbaşkanı seçilen Cemal Gürsel, tam 6 sene görevini sürmüştür. 27 Mayıs darbesinden sonra 15 Ekim 1961'de yeniden bir genel seçim düzenlenmiştir. Seçime katılan partiler içerisinde CHP yeniden çoğunluk sağlayarak iktidara gelmiştir. CHP, %36,74 oy alarak birinci gelmiştir fakat bu çoğunluk CHP'nin tek başına iktidar olmasını engellemiştir. Bunun üzerine CHP en yakın rakibi Adalet Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Başbakan İsmet İnönü olurken, devlet başkanı ve başkan yardımcısı Adalet Partisinden Ali Akif Eyidoğan olmuştur. Bu hükümet çok uzun ömürlü olmamıştır ve 1962 yılında dağılmıştır. Bu tarihten itibaren Türk siyaset hayatında yeni bir süreç başlamış, koalisyonlar hükümetleri ortaya çıkmıştır.

1980 darbesine giden bu süreçte toplumda yaşanan siyasi iktidarsızlık, kurulan koalisyon hükümetlerinin başarısızlığı ve halk arasında yaşanan kaos ortamı darbeyi adım adım yeniden çağırmıştır. 1973 genel seçimlerini kazanan CHP, aldığı oran tek başına iktidar olmasına yetmemiştir. Bunun üzerine CHP ve MSP koalisyon oluşturularak 37. Türkiye Hükümetini kurmuştur. Yeni hükümetin Başbakanı Bülent Ecevit

olurken Devlet Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan olmuştur. Bu ortaklık 1974 yılına kadar sürmüştür. 1974 yılında CHP ve MSP' nin ayrılması sonucunda Partilerüstü yani tarafsız görüşe sahip kişilerden yeni bir hükümet kurulmuştur. Başbakan Sadi Irmak, devlet bakanı ise Zeyyat Baykara olmuştur. 38. Türkiye Hükümetini kuran Sadi Irmak sadece bir yıl görev yapmıştır. Mart 1975 yılında CHP saf dışı bırakılarak MSP, AP, CGP ve MHP partileri birleşerek yeni koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Milliyetçi Cephe adı verilen koalisyon hükümetinde başbakan Süleyman Demirel olmuş, Devlet Bakanları ise Necmettin Erbakan, Turhan Feyzioğlu ve Alparslan Türkeş görev almıştır. Dörtlü kurulan koalisyon hükümeti 1977 yılına kadar görev yapmıştır.

Tüm bu siyasi karmaşaların devam ettiği sırada toplumda yaşanan istikrarsızlık her alana yayılarak birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Türk lirası her geçen gün değer kaybederek ekonomiyi çıkmaza sürüklemiştir. Toplumda geçim sıkıntıları baş vermiştir. Fabrikalar durmuş, işçi grevleri artmıştır. 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanında yapılan işçi bayramı kutlamaları sırasında yaşanan korkunç olaylar ülkede yaşanan kaos ortamının açık göstergesi olmuştur. Kutlamalar sırasında kalabalığın üzerine açılan silahlı saldırılar sonucunda 34 kişi ölmüş, yüzlerce kişide yaralanmıştır. Uzun süre toplumda yer olan bu olay erken seçim kararını beraberinde getirmiştir. 5 Haziran 1977 yılında düzenlenen genel seçimleri CHP kazanmıştır. Fakat hükümet kurma yeterliliğine sahip olmaması ve koalisyon ortağı bulamamasından ötürü dönemin Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümet kurma yetkisini Adalet Partine vermiştir. Adalet Partisi, MSP ve MHP ile ortak olarak 2. Milliyetçi Cephe Hükümetini kurmuştur. Ömrü fazla uzun olmayan bu hükümette 11 milletvekilinin Adalet Partisinden istifa etmesi üzerine 2. MC Hükümeti düşmüştür. Gelişmeler üzerine harekete geçen Bülent Ecevit, istifa eden 11 milletvekilinin desteğini alarak kendi hükümetini yeniden kurmuştur.

Böylesine kavga ortamında geçim sıkıntısına düşen toplumda ise sağ – sol adını verilen siyasi kavgalar büyümüştür. Sadece üniversitelerde kalmayan olaylar sokaklara yayılarak toplumun her kesimine yayılmıştır. Faili meçhul cinayetler artmış, her gün bürokrasiden ya da sivil hayattan birilerinin öldürülmesi gündem olmaya başlamıştır. Üniversite gençliği üzerinde silah taşımaya başlamış, insanlar giyiminden, saç, bıyık şeklinden ayırt edilir olmuştur. Kendinden olmayan kişilere karşı, karşı taraf büyük tehdit oluşturmuştur. 1978 yılında yaşanan Maraş Katliamı, ülkeyi geri dönülmez bir yola sokmuştur. 1978 yılında Kahramanmaraş'ta yaşayan Alevilere karşı düzenlenen saldırıda 120 kişi öldürülmüştür. Yüzlerce kişi yaralanmıştır, birçok ev ve dükkân yakılarak zarar verilmiştir. Olayların sakinleşmemesi üzerine askerler uzun zamanın ardından yeniden sokağa çıkarak olaylara müdahale ederek sıkıyönetim ilan edilmiştir. 1980 darbesinin en büyük nedenlerinden biride Maraş Katliamı gösterilmiştir.

Maraş Katliamından sonra hükümete yapılan baskılar sonucunda Ecevit hükümeti istifa etmiştir. Ecevit'in istifası üzerine 25 Kasım 1978'de Demirel, MHP ile koalisyon kurarak yeniden kendi hükümetlerini kurmuştur. Hükümeti devralan Demirel, bozulan ekonomiye can olması adına 24 Ocak Kararlarını yayınlamıştır. 24 Ocak Kararları, ekonomide yaşanan aksaklıkları gidermek, üretimi arttırmak amacıyla devlet kurumlarında harcamaların düşürülmesi için alınan kararlardır. Alınan kararlar ekonomide yaşanan sorunları gidermemiştir. Toplumda yaşanan geçim sıkıntısının yanında anarşinin artması, düzensiz hükümet krizleri ülkeyi adeta çıkmaz bir yola sürüklemiştir. Tüm bu bunalımlar sırasında ordu yeniden devreye girmiştir. Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Cumhurbaşkanı Fahri Sabit Korutürk'e uyarı anlamında bir mektup göndermiştir. Evren, mektupta ülkede yaşanan anarşi olaylarına karşı tedbir alınması gerektiğini vurgulamış, alınmaması halinde askerlerin olaylara müdahalede bulunacağını belirtmiştir. Ayrıca Kenan Evren, yapılacak askeri bir müdahale sırasında Cumhurbaşkanı Korutürk'ten desteğini istemiştir. Fakat Korutürk, görev süresinin bitmek üzere olduğunu bildirerek müdahalenin içinde olmayı istememiştir. Hazırlıklarını tamamlayan ordu, darbe için düğmeye basmıştır. 12 Eylül 1980 günü sabah saat 04:00'da Türk Silahlı Kuvvetleri bir kez daha yönetime el koymuştur. Radyolarda ilk olarak İstiklal Marşı hemen ardından Harbiye Marşı yankılanmıştır. Marşların ardından ise Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Milli Birlik Konseyinin darbe bildirisini okumaya başlamıştır (Beyaz, 2014: 42 – 43);

“Yüce Türk Milleti Büyük

Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milleti ile bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda izlediğimiz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik ciddi ve fiziki haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumları ile devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri alamamışlardır. Böylece yıkıcı ve

bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köylerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme iç harbin eşğine getirilmişlerdir. Kısaca, devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti!

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararı almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmaktır. Parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.

Bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurtdışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama, bugün saat 13.00'teki Türkiye Radyoları ve Televizyonu'nun haber bültenlerinde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında, yayımlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini beklerim!"

Kenan Evren Orgeneral,

Genelkurmay ve

Milli Güvenlik Konseyi

Başkanı

Kendilerine Milli Güvenlik Konseyi adı verilen grup, hükümet ve parlamentonun feshedildiğini, emir komuta zincirinin orduya geçtiğini açıklamıştır. Yakalanan siyasi liderlerden Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit Hamzakoy'a, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş'te Uzunada'ya gönderilmişlerdir. MGK tarafından bütün partiler kapatılmış ve siyaset yasağı getirilmiştir. Hamzakoy'a eşleri ile birlikte götürülen Ecevit ve Demirel'e siyaset yasaklanarak bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Alparslan Türkeş, 5 yıl 5 ay hapis cezası yatarken Necmettin Erbakan'da 1 yıl kadar ceza almıştır.

12 Eylül 1980 darbesi ülkede yaşanan anarşi durdurmuş fakat bunu baskı, fişleme ve ölüm yoluyla yapmıştır. 12 Eylül sonrası 50 kişi idam edilmiştir. TBMM Araştırma Komisyonunun raporuna göre (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Cilt 2);

650.000 kişi gözaltına alındı.

1 milyon 683 bin kişi fişlendi.

517 kişiye idam cezası verildi. Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı (26 siyasi suçlu, 23 adli suçlu, 1'i Asala militanı).

14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.

300 kişi kuşkuyla bir şekilde öldü.

171 kişinin işkenceden öldüğü belgelendi.

3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi. 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.

Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi. 31 gazeteci cezaevine girdi.

Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.

Darbenin ardından ordu bir kez daha kışlasına çekilmeyerek iktidarda kalmıştır. MGK başkanı Kenan Evren 3 sene Cumhurbaşkanlığı yapmıştır. 6 Kasım 1983 yılında düzenlenen seçimler sonucunda yeniden demokrasi kazanarak Anavatan Partisi iktidara gelmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Her medya aracı prensipte toplumu bilgilendirmek amacıyla yayın hayatına başlamıştır. Yayın hayatı içerisinde ilke edindikleri temel kuralları vardır. Genel anlamda tüm medya kuruluşlarının ilkeleri incelendiğinde demokrasi kelimesi en başta yer almıştır. Çünkü demokrasinin geliştiği ve uygulandığı toplumlarda medya özgürce yayınlarını gerçekleştirebilmiştir. Bu anlamda demokrasinin olmadığı ortamlarda medyanın bağımsızlığından söz edilemez. Medya araçları özgürce yayın yapabilmek adına kendilerini demokrasinin savunucusu ilan etmiştir. Buradaki düşünceden yola çıkarak bu araştırmanın konusunun temelini, demokrasileri kesintiye uğratan askeri darbelerle karşı medyanın tutumu oluşturmuştur. Medya kuruluşları her koşulda bağımsızlıktan taraf olsa da sahiplik yapısı gereği bir taraf eğilimi yayınlarında göstermiştir. Fakat burada tüm özgürlükleri yok eden askeri yönetimlere karşı bir taraf eğiliminin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Türkiye demokrasisinde yaşanan 1960 ve 1980 darbeleri sonrası yayın yapan örneklem olarak seçilen Cumhuriyet Gazetesi üzerinde incelemeler yapılmıştır. Amaç, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından Cumhuriyet'in tanıtılması ve demokrasinin ilerlemesi adına kurulan bir gazetenin, askeri yönetimlere karşı olan yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Demokratik toplumlarda hiç yeri olmayan darbelerle karşı, insan hakları ve temel özgürlükler bildirgesini anayasa olarak benimseyen, kendisini yaygın anlatımıyla demokrasi savunucusu olarak niteleyen Cumhuriyet Gazetesi'nin, darbe haberleri içerik analizi ile incelenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nin darbelerin hemen ardından 10'ar günlük haber içerikleri analiz edilmiştir.

6. ARAŞTIRMA SORULARI

Bir çalışmaya başlamadan önce ilk olarak araştırma soruları belirlenir. Belirlenen araştırma soruları çalışmanın yöntemini, içeriğini ve kapsamını belirler. Araştırma sorularının açık ve net belirlenmesi çalışmayı başarıya ulaştıracak temel adımlardan birisidir.

Bu çalışmada sadece Cumhuriyet Gazetesi incelenmiştir. Cumhuriyet Gazetesinin 1960 darbesi sonrası 10 günlük baskısı ve 1980 darbesi sonrası 10 günlük toplamda 20 günlük yayınları üzerinde aşağıda yer alan soruların cevabı aranarak çözümlenme yapılmıştır;

1. Cumhuriyet Gazetesi, yapılan askeri müdahaleler sonucunda ordudan hangi ifadelerle bahsetti?
2. Cumhuriyet Gazetesi, orduya destek sağladı mı?
3. 1960 ve 1980 darbeleri arasında içerik farklılığı var mı?

7. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Hazırlanan bu çalışma 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerinden sonra gazetenin 10 günlük yayın süreçleri analiz edilerek hazırlanmıştır. Gazetenin ilk olarak 27 Mayıs 1960 – 05 Haziran 1960 arası yayınları ve 12 Eylül 1980 – 21 Eylül 1980 arası yayınlarının tam birinci sayfaları incelenmiştir. Yapılan haberlerin kullanış biçimi, söylemin, kullanılan fotoğraflarının içerikleri incelenmiştir.

8. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sosyal bilim alanlarında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu içerik analizi yöntemiyle incelenmektedir. Araştırmacılar tarafından en fazla tercih edilme nedeni, içerik analizinin her alanda uygulanabilir olması ve detaylı sonuç elde edilmesini sağlamasıdır. İçerik analizi, “Yazılı, görsel, işitsel her türlü kayıtlı metinlere uygulanabilen içerik analizi, geniş ölçekli çalışmalar içinde, metinlerde kullanılan kavram ve temaların düşük maliyetle incelenmesi, materyal sağlamadaki kolaylığı, geniş verileri kolay işlenebilmesi sayısal verilere dökülebilmesi gibi açılardan oldukça avantajlı bir metottür” (Berger, 1998: 26). Früh'e göre (2001) ise içerik analizi, “beyanların içeriksel ve biçimsel özelliklerini sistematik ve nesnel tasvir eden ampirik bir yöntemdir” (s.25).

İçerik analizinin genel amacı, belgeler üzerinde çözümlenme yapmaktır. Kendi içerisinde birden fazla kuralı olan içerik analizi yöntemi araştırmacıya kesin sonuçlar sunar. Gökçe'ye göre (2006), “İçerik analizi

kurallar ve kuramsal düşüncenin bir ürünüdür ve özellikle uygulayıcısından metin içeriklerinin anlamlandırılma ve yorumlanmasında bunlara bağlı kalmasını, başka deyişle bu kurallara ve ilkelere kesin olarak riayet etmesini şart koşturmaktadır” (s. 21). İçerik analizinin temelinde araştırma sorusu yatar. Doğru seçilen araştırma sorusu içeriğin çözümlenmesinde yol haritası oluşturur. “İçerik analizinin amacı, önceden de belirtildiği gibi araştırma sorusu doğrultusunda metinlerin içerikleri hakkında sistematik veriler elde etmek ve bu verilerden hareketle yinelenen çıkarımlar yapmak, başka bir deyişle iletişimin belirgin özelliklerinden, belirgin olmayan içerik özelliklerine yönelik çıkarımlar yapmaktır” (Gökçe, 2006: 23). Araştırma sorusunun doğru belirlenmesi, problemin tanımlanmasına ve çalışmanın amacının saptanmasına yardımcı olur. İçerik çözümlenmesi yapılırken uyulması gereken bazı adımlar vardır. İlk olarak araştırma sorusu ya da soruları belirlenir. İkinci adım çözümlenme üniteleri saptanır. Üçüncü adım örneklem belirlenir. Dördüncü adımda konuya yönelik kategoriler oluşturulur. Beşinci adım çalışma kodlama yapılarak sınıflandırılır. Son olarak elde edilen analizler yorumlanır.

Araştırma Sorularının Belirlenmesi: Bir araştırma konusunun en temelinde araştırma sorusu yatar. Ortaya atılan bir soru kalıbının uyandırdığı merak yeni bir çalışma konusu oluşturur. Doğru belirlenen araştırma sorusu ise, çalışmanın tüm seyrini belirler. İrfan Erdoğan’a göre (2012), “Soru ve hipotezler, araştırmanın tasarım aşamasında verilerin nasıl toplanacağı, araştırmanın nasıl yapılacağına ilişkin sürecin kapısı aralar” (s. 104).

Çözümleme Birimlerinin Saptanması: Araştırma sorularının oluşturulmasından sonraki adım çözümleme biriminin saptanmasıdır. İçerik çözümlenmesi tekniğinde çözümleme birimi, çözümlemenin nerede yapılacağını ifade eder. Birimleştirme, analiz birimi ya da ölçüm birimi olarak da ifade edilen bu çözümleme birimi içerik analizi tekniğinin uygulanmasında önemli duraklardan birisidir (Yıldırım, 2015, s. 129).

Örneklemin Belirlenmesi: Çalışmada örneklemin belirlenmesi hangi içerik üzerinde çalışılacağına saptanmasıdır. Örneğin kadına yönelik şiddet haberlerinin hangi medya aracında inceleneceğinin belirlenmesidir. Seçilecek örneklemin önemi uygulanacak yöntemde doğru yapılması amacıyla önem arz etmektedir. Örneklem ve yöntem bu anlamda birbirine bağlıdır. Seçilen yöntem incelenecek örnekleme uygun olması gerekir.

Kategorilerin Oluşturulması: Bir konuya ilişkin araştırma yaparken konunun bölümlere ayrılması çalışmanın akışını kolaylaştırır. Kategori sisteminin oluşturulması, araştırma sorusunun sistematik bir analiz yöntemine dönüştürülmesinde ilk ve en önemli aşamadır (Gökçe, 2006: 57). Kategoriler açık bir şekilde belirlenmelidir. Bu anlamda doğru oluşturulan sorular ve kategorileştirme çalışmayı başarıya ulaştırır.

Kodlama: İçerik çözümlenmesinin önemli aşamasından biriside kodlamadır. Kodlama, incelenen metin üzerinde oluşturulan varsayımlarla araştırmanın kolay çözümlenmesi için yapılır. Gökçe’ye göre (2006), “Kodlama birimi, biçimsel sentaks ya da içeriksel semantik boyutta tanımlanabilir. Örneğin biçimsel sentaks kodlama birimi olarak tek kelimeler ve simgeler belirlenebilir. Bu durumda araştırmanın varsayımları doğrultusunda tek kelimeler, seçilen bazı kelimeler ya da simgeler ele alınabilir” (s. 64).

Sonuçların Yorumlanması: Çalışmaların en son aşaması sonuç kısmıdır. Araştırmacı elde ettiği tüm verileri sonuç kısmında yorumlayarak aktarır. Çalışmanın hedefine başarılı ulaşması elde edilen sonuçların doğru aktarılmasına bağlıdır. Araştırmacı açık ve akıcı bir dille sonuçları aktarmalıdır.

İçerik çözümlenmesi alanının çok geniş olmasına rağmen her içerikte uygulanması mümkün değildir. İçerik çözümlenmesi, iletilen mesajlarla ilgilendiğinden kaydedilmiş içerikler üzerinde uygulanmaktadır. İçerik çözümlenmesi yöntemi genellikle resmetme ve temsil, sahiplik politikaları, gerçek dünya ile karşılaştırma ve medya etkisi araştırmalarına destek amacıyla uygulanabilir (Gunter, 2002:220’den aktaran Geray, 2014: 137-138).

Resmetme ve Temsil: Medya araçları haber yaparken kullandığı konuları topluma nasıl aktardığıdır. Örneğin, çocukla ilgili yapılan haberlerde çocukların hangi ifadelerle ya da hangi konumda haber yapıldığıdır.

Sahiplik Politikası: Her medya aracı sahip olduğu ideoloji bağlamında haber yapmaktadır. Medyanın temel prensibi olan tarafsızlık ilkesi dışına çıkılarak sahip olunan ideolojiye uygun yayımlar yapmasıdır. Çalışmalar yapılan analizler sonucunda medyanın hangi ideolojide olduğunu ortaya çıkarır.

Gerçek Dünya ile Karşılaştırma: Medyanın olayları aktarım şekli incelenerek gerçek dünya ile karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma medya ve gerçek dünya arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaktadır.

Medya Etki Araştırmalarına Destek: Medyanın toplumu nasıl etkilediğini saptamak oldukça zordur. Fakat bir konu üzerinde yapılan görüşmelerle medyanın toplum üzerindeki etkileri kısmi olarak belirlenebilir.

Nicel araştırma yöntemi olan içerik analizi, özellikle insana dair yapımların çözümlenmesinde önemli tekniktir. Gerçeğe yakın en küçük ayrıntının dahi ortaya çıkmasını sağlayan içerik analizi, ortaya çıkacak problemin esas noktası olmuştur. İçerik analizinin sayısal veriler sunması çalışmaların güvenilirliğinin artmasını sağlamıştır.

Hazırlanan bu çalışmada 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbeleri sonrası Cumhuriyet Gazetesi üzerinde şu değişkenler incelenmiştir.

1. Darbeyle İlişkilendirilen Kavramlar: 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbelerine ait yapılan haberlerde darbeyle ilişkilendirilen kavramlar incelenmiştir. Her iki döneme ait toplamda 10 kelime seçilmiştir. 3 kelime ortak, 3 farklı en fazla kullanılan kelimeler incelenmiştir.

1960 Darbe Üzerindeki İncelenecek Kelimeler	1980 Darbe Üzerinde İncelenecek Kelimeler
Darbe	Darbe
Demokrasi	Demokrasi
Türk Milleti	Türk Milleti
Kahraman	Sıkıyönetim Komutanlığı
Milli Birlik Komitesi	Milli Güvenlik Konseyi

2. Darbe Kelimesi Yerine Kullanılan Kelimeler: Her iki dönemde darbe kelimesi yerine en fazla kullanılan ve dikkat çeken kelimeler seçilmiştir. 1960 darbesinden 2, 1980 darbesinde ön plana çıkan toplamda 4 kelime incelenmiştir.

1960 Darbesinde Kullanılan Kelimeler	1980 Darbesinde Kullanılan Kelimeler
27 Mayıs İnkılabı	12 Eylül Harekâtı
İnkılap Harekâtı	Ülke Yönetimine El Koydu

3. Darbe Haberleriyle İlgili Fotoğraf Kullanımı: Gazetelerde yapılan haberlerin fotoğrafla desteklenmesi oluşturulan etkisi artırır. Bu anlamda yapılan darbe haberlerine yönelik fotoğraf kullanım oranları tespit edilmiştir.

1960 Askeri Darbesi	1980 Askeri Darbe
Fotoğraf Kullanım Sıklığı	Fotoğraf Kullanım Sıklığı

4. Askerlerin Haberler İçerisinde Betimleniş Şekli: Darbe haberleri içerisinde ordunun ve askerin topluma hangi ifadelerle aktarıldığı belirlenmeye çalışılmıştır.

1960 Askeri Darbe	1980 Askeri Darbe
Kahraman Türk Ordusu	Sıkıyönetim Komutanlığı
Şanlı Türk Ordusu	Emir ve Komuta Zinciri

9. BULGULAR

Cumhuriyet Gazetesinin toplamda 20 günlük baskısı incelenmiştir. 1960 darbesi sonra 10 gün, 1980 darbesi sonrası 10 günlük baskıları analiz edilmiştir. Analiz sonucunda 1960 darbesi sonrası 10 günlük baskıda 64 haber yapıldığı, 1980 darbesi sonrası 10 günlük baskıda ise 58 haber yapıldığı belirlenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi üzerinde yapılan incelemede gazetenin ilk olarak günlük haber dağılımına yer verilmiştir. Elde edilen veriler şöyledir;

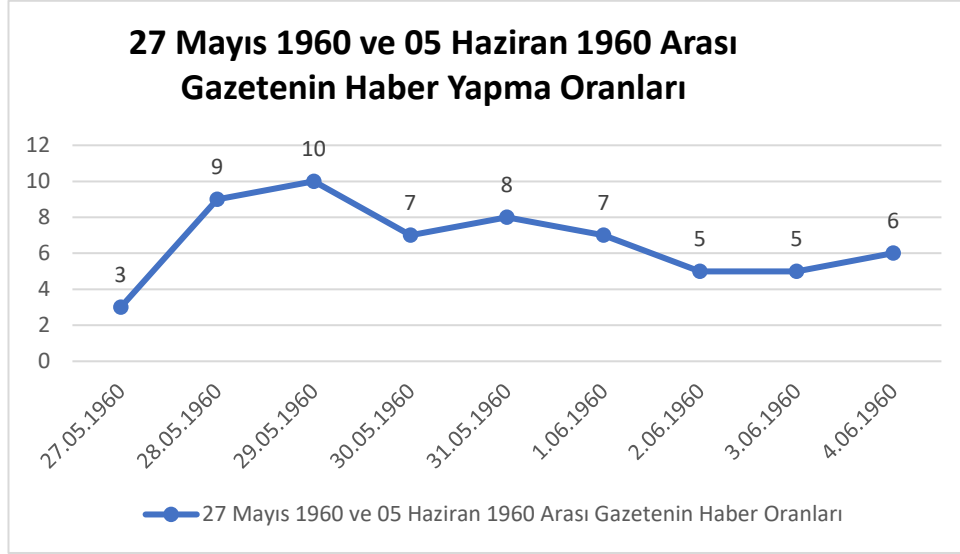
Tablo 1: Cumhuriyet Gazetesinde Darbe Haberlerinin Günlere Dağılım Oranları

CUMHURİYET GAZETESİ					
Tarih	1960 Askeri Darbe		Tarih	1980 Askeri Darbe	
	Sayı	Oran (%)		Sayı	Oran (%)
27.05.1960	3	%1,96	12.09.1980	3	%2,75
28.05.1960	9	%5,88	13.09.1980	5	%4,58
29.05.1960	10	%6,53	14.09.1980	8	%7,33
30.05.1960	7	%4,57	15.09.1980	9	%8,25
31.05.1960	8	%5,22	16.09.1980	9	%8,25

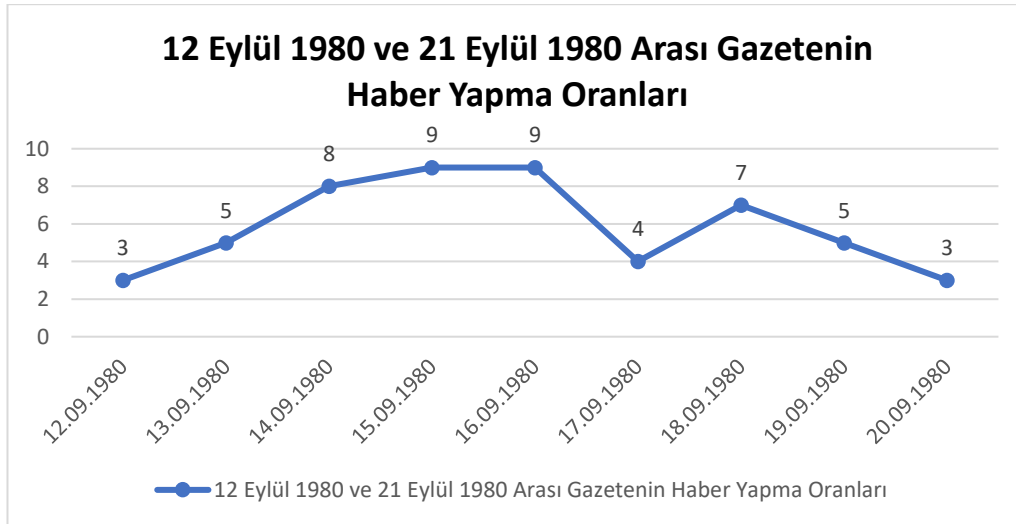
01.06.1960	7	%4,57	17.09.1980	4	%3,66
02.06.1960	5	%3,26	18.09.1980	7	%6,42
03.06.1960	5	%3,26	19.09.1980	5	%4,58
04.06.1960	6	%3,92	20.09.1980	3	%2,75
05.06.1960	4	%2,61	21.09.1980	5	%4,58
Toplam:	64			58	

Tablo 1’de Cumhuriyet Gazetesinin 10 günlük baskısında haberin günlere oranla dağılımı verilmiştir. Verilere göre Cumhuriyet Gazetesi, darbenin olduğu ilk zamanlar habere yoğunluk verirken ilerleyen günlerde oranların düştüğü gözlemlenmiştir. 1960 yılında en fazla 29 Mayıs günü haber yaparken, 1980 yılında ise 15-16 Eylül’de en fazla habere yer verdiği belirlenmiştir. Toplamda gazete 1960 yılında 64 tane haber yaparken 1980 yılında 58 tane haber yapmıştır.

Grafik 1: Cumhuriyet Gazetesinin 1960 Yılına Ait 1 Aylık Haber Yüzde Dağılımı

Grafik 1’e göre, gazetenin 10 günlük baskısında darbe içerikli haberlere yer verme oranları incelenmiştir. İncelenme sonucunda Gazetenin ilk 6 günü haberlere en yüksek oranda yer verdiği gözlemlenmiştir. 10 günlük süreçte ordu, darbe gibi başlıklarla her gün haber yapıldığı belirlenmiştir.

Grafik 2: Cumhuriyet Gazetesinin 1980 Yılına Ait 1 Aylık Haber Yüzde Dağılımı

Grafik 2’ye göre, gazete 1980 yılında darbenin ilk 5 günü haberlere yoğunluk verdiği belirlenmiştir. Geriye kalan günlerde haberlere verilen oranlar düşmüştür. 1960 ile 1980 darbe haber oranları karşılaştırıldığında 1960 yılında oranların oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

1. **Darbeyle İlişkilendirilen Kavramlar:** 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 darbesi sonrası yapılan haberlerde darbe, demokrasi, Türk milleti gibi kavramlar sık sık kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen veriler şu şekildedir;

Tablo 2: Darbeyle İlişkilendirilen Kelimeler

CUMHURİYET GAZETESİ				
Kelimeler	27 Mayıs 1960 Darbesi		12 Eylül 1980 Darbesi	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Darbe	1	%0,64	1	%0,58
Demokrasi	2	%3,12	10	%17,24
Türk Milleti	13	%20,31	7	%12,06
Kahraman	11	%17,12	-	-
Milli Birlik Komitesi	50	%78,12	-	-
Milli Güvenlik Konseyi	-	-	80	%137,93
Toplam	77		98	

Tablo 2'ye göre, 1960 ve 1980 darbesine yönelik yapılan haberler üzerinde ortak 3 kelime, farklı ön plana çıkan 3 kelime incelenmiştir. İki dönemde 'Darbe' kelimesi en az yer verilen kelime olmuştur. 1960 yılında darbe 1 (%0,64), 1980 yılında darbe 1 (%0,58) kez kullanılmıştır. Demokrasi kelimesi; 1960 yılında 2 (%3,12) kez, 1980 yılında 10 (%17,24) kez bulunmuştur. Türk Milleti kelimesi; 1960 yılında 13 (%20,31) kez, 1980 yılında 7 (%12,06) kez kullanıldığı saptanmıştır. Kahraman kelimesi; 1960 yılında 11 (%17,12) kez kullanılırken 1980 yılında hiç kullanılmamıştır. Milli Birlik Komitesi kelimesi, 1960 yılında 50 (%78,12) kez, Milli Güvenlik Konseyi kelimesi; 1980 yılında 80 (%137,93) kez kullanılmıştır.

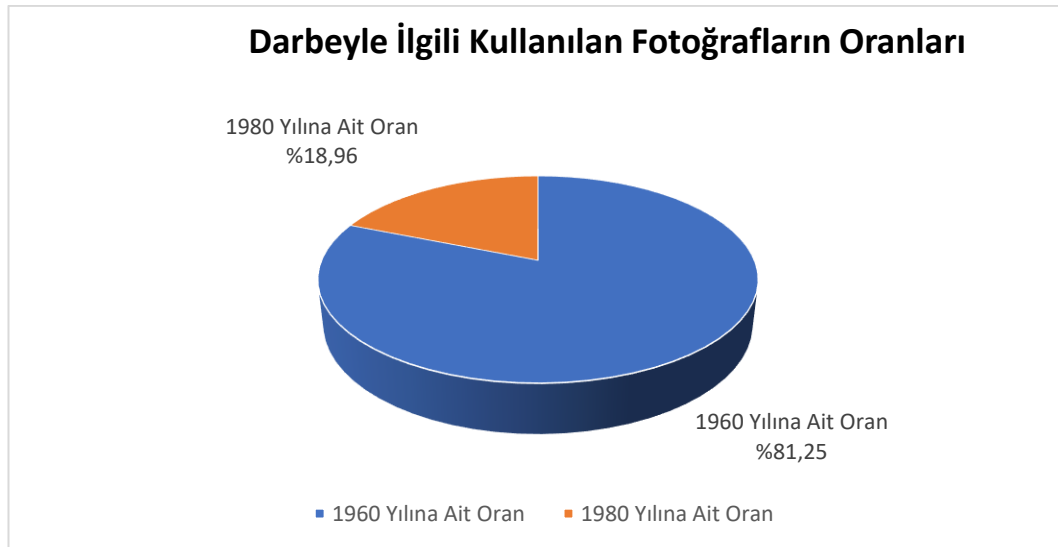
2. **Darbe Haberleriyle İlgili Fotoğraf Kullanımı:** Cumhuriyet gazetesinin 1960 yılında verdiği fotoğraf kareleri ile 1980 yılında verdiği fotoğraf oranları karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar şu şekilde;

CUMHURİYET GAZETESİ				
Kullanılan Görsel İçerik	1960 Askeri Darbe		1980 Askeri Darbe	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Fotoğraf Kullanımı	52	%81,25	11	%18,96

Tablo 3: Fotoğraf Kullanım Oranları

1960 yılında gazetenin 10 günlük fotoğraf kullanımı incelendiğinde orduyla ilgili yapılan haberlerin yanında 52 tane fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir. 1980 yılında bu oran çok fazla düşerek 10 günlük baskıda sadece 11 kez fotoğraf içeriği kullanıldığı tespit edilmiştir.

Fotoğraf kullanım oranları ayrıca 1960 ve 1980 yılları arasındaki farkın ortaya çıkması açısından grafik üzerinde gösterilmiştir.

Grafik 3: 1960 ve 1980 Yıllarında Kullanılan Fotoğraf Oranları

3. **Askerlerin Haberler İçerisinde Betimleniş Şekli:** 1960 ve 1980 yıllarında darbe sonrası yapılan haberlerde darbeyi gerçekleştiren askerlere bazı sıfatlar yüklenerek aktarılmıştır. İncelemeler sonucunda 1960 darbesi sonrası öne çıkan 2 kelime aşağıda verilen tablo üzerinde belirtilmiştir. Belirlenen oranlar şöyle;

Tablo 4: 1960 Darbesinde Kullanılan Kelimeler

CUMHURİYET GAZETESİ		
Kelimeler	1960 Askeri Darbe	
	Sayı	Oran (%)
Kahraman Türk Ordusu	11	%17,12
Şanlı Türk Ordusu	1	%0,64
Toplam	12	

Tablo 4'e göre, 1960 yılında yapılan haberler içerisinde ordudan bahsederken 11 (%17,12) kez 'Kahraman Türk Ordusu' ifadesi kullanılırken 1 (%0,64) kez ise 'Şanlı Türk Ordusu' ifadesi yer almıştır. 1980 yılında yapılan haberler içerisine baktığımızda 1960 yılına oranla yüceltici ifadeler değil, ordunun kendisine verdiği sıfatlar kullanılmıştır. Tespit edilen kelimeler ise şöyle;

Tablo 5: 1980 Darbesinde Kullanılan Kelimeler

CUMHURİYET GAZETESİ		
Kelimeler	1980 Askeri Darbe	
	Sayı	Oran (%)
Sıkıyönetim Komutanlığı	22	%37,93
Emir ve Komuta Zinciri	5	%8,62
Ülke Yönetimine El Koyma	23	%39,65
Toplam	50	

Tablo 5'e göre, 1980 yılında ordu tasvir edilirken daha çok Sıkıyönetim Komutanlığı, Emir Komuta Zinciri ve ülke yönetimine el koyma ifadeleri kullanılmıştır. Sıkıyönetim Komutanlığı, 22 (%37,93) kez, emir komuta zinciri 5 (%8,62) kez ve 'Ülke Yönetimine El Koyma' ifadesi 23 (%39,65) kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

10. SONUÇ

Türkiye'de yıllardır demokrasi adına yıllarca mücadele edilmiştir. Demokrasinin gelişmesi ve ilerlemesi için Cumhuriyetin kurulması ile birlikte tüm alanlarda köklü değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişimlerin yerleşmesi yıllarca sürmüştür. Yerine tam yerleşmeyen ise demokrasinin kelime anlamı olmuştur. Demokrasi getirmek adına demokratik dışı olaylar sürekli olarak yaşanmıştır. Bunun en açık örneği ise darbe hareketleri olmuştur. Demokrasi dışı eylemlerle yönetimler kesintiye uğratılmıştır. Yazar Mehmet Kemal'in ifadesiyle bizde demokrasi hep gölgeli olmuştur. Kemal, (1986: 92), "Ne demek gölgeli demokrasi? Aydınlık bir alanın üstüne gölge nasıl düşer, orayı karartırsa, bizim demokrasiyi de karartanlar var. Kimler karartıyor? Önce demokrasi getireceğim diye gelen askeri rejimler. Sonra da asker rejimlerin gölgesinde iktidara bağdaş kuranlar." Demokrasi getirmek adına gelen asker, darbelerden sonra kışlasına çekilmek yerine yönetim koltuğuna oturmuştur. Getirilen sıkıyönetimlerle ülkede yaşanan kaos ortamını bitirmişse de demokrasi üst raflara kaldırılmıştır.

Yapılan içerik analizi sonucunda Cumhuriyet Gazetesinin darbeci askere karşı yapılan haber içerikleriyle destek sağlandığı belirlenmiştir. 1960 darbesi sonrası gazete, incelenen tüm günler içerisinde askerle ilgili tüm haberleri sürmanşetten haber yaptığı belirlenmiştir. 10 günlük inceleme içerisinde sadece ana sayfada toplam 64 haber içeriğine rastlanırken 52 adet fotoğraf kullanıldığı belirlenmiştir. 1960 yılındaki haberlerde asker sürekli olarak 'Kahraman' sıfatıyla topluma betimlenilmiştir. Yapılan darbe hareketi ise 'İnkılap' olarak nitelendirilmiştir. Darbe ifadesi ise tüm haberler içerisinde sadece bir kere kullanılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi, tüm içerik ve ifadeleriyle 1960 darbesine büyük destek sağladığı belirlenmiştir.

1980 darbesi sonrası ise Cumhuriyet Gazetesinin daha negatif bir bakış açısıyla darbeyi karşıladığı belirlenmiştir. 1980 darbesinden sonra gazete, 10 günlük baskısında 58 kez darbeye ilgili içeriklere yer verdiği tespit edilmiştir. 58 haber içeriğinde sadece 11 tane fotoğraf kullanıldığı görülmüştür. Haberler manşet ağırlıklı değil, alt haberler şeklinde aktarılmıştır. 1980 haberlerinde asker, özel nitelendirme sıfatlarıyla

aktarılmamıştır. Özgürlüklerin yok edildiği gerçeğini hatırlatan sıkıyönetim komutanlığı veya emir komuta zinciri ifadeleri ile aktarılmıştır. Haberler içerisinde ‘demokrasi’ kelimesi sık sık kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda 1960 ve 1980 darbeleri sonrası haber içerikleri karşılaştırıldığında Cumhuriyet gazetesinin darbe haberlerine her iki dönemde yer verdiği kesin olarak belirlenmiştir. Fakat 1960 yılında içerik ve ifadelerle önemli bir destek sağladığı saptanırken, 1980 yılında daha negatif olduğu görülmüştür. 1980 yılındaki içerik incelendiğinde alt başlıklarla haberlerin aktarıldığı, kısa ve sade ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Haberlerde ordunun, ülke yönetimine el koyduğu ifadesi sık sık vurgulanmıştır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet gazetesinin darbelere verdiği desteğin dönemsel olarak değiştiği görülmüştür. Demokrasiyi yıkan her kuruluşa karşı mücadeleyi savunan bir gazetenin, yaşanan askeri darbelere karşı dönemsel tavır değiştirmesi ironi olarak ortaya çıkmaktadır. Demokrasi ve özgürlük kavramsallaştırmalarının darbe dönemlerinde söylem bazında kalması ve orduya yönelik destek içeren içerik üretiminin ortaya çıkması bu yaklaşımı destekleyici veriler içermektedir.

KAYNAKÇA

- Apuhan, R. Ş. (2007). Menderes: Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2014). 1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Berger, A. (1998). Media Research Tecchniques, Thousand Oaks, Sage, California.
- Beyaz, V. (2014). İhtilallerde Türk Basını, Bilge Oğuz, İstanbul.
- Birand, M. A., DüNDAR, C. ve Çaplı, B. (1999). Demirkırat; Bir Demokrasinin Doğuşu, Doğan Kitap, İstanbul.
- Erdoğan, İ. (2012). Pozitivist Metodoloji ve Ötesi: Araştırma Tasarımları Niteliksel ve İstatistiksel Yöntemler, Erk Yayınları, Ankara.
- Früh, W. (2001), Inhaltsanalyse. Theorie und Praxis. 5., Überarbeitete Auflage, UVK, Konstanz.
- Geray, H. (2014). Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Gökçe, O. (2006). İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Karavelioğlu, K. (2007). Bir Devrim İki Darbe, Gürer Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Emre, A. E. (2009). Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri - 1950-1960, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Kemal, M. (1986). Bu Darbeler Kimin İçin, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Örtülü, E. (1977). Üç İhtilalin Hikayesi, Milli Ülkü Yayınları, Konya.
- Öztuna, Y. ve Gökdemir, Y. (1987). Türkiye’de Askeri Müdahaleler, Tercüman Tesisleri, İstanbul.
- TDK, Türk Dil Kurumu Resmî Web Sitesi, <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 2019).
- Meclis Araştırma Komisyonu Raporu. (2012). Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Cilt 2, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.
- Yıldırım, B. (2015). İletişim Araştırmalarında Yöntemler, Literatürk Academia, Konya.

EKLER

